

Danse- og musikhistorier 3

Lidt om danselærere i 17-1800 tallet

Af Ole Skov

Sidste artikel omhandlede danselærernes annoncer i de nordjyske aviser omkring år 1800. Der var bare et eksempel på, hvilke danse de underviste i. I andre dele af landet fandtes også annoncer men kun få, der nævner dansene. Her er et eksempel fra Odense i 1790'erne.

I forhold til i dag var Odense en lille by med 5-6000 indbyggere, og selvom byen var kongerigets største efter København, havde der ikke været basis for et fast teater i byen men kun forestillinger med tilrejsende grupper. I slutningen af 1780'erne oprettede byens borgerskab og herregårdenes adelige derfor en dramatisk klub, som skulle stå for koncerter, baller, skuespil, billardspil og keglebane. På grund af uenigheder eksisterede klubben bare et par år, men der var sat ideer i gang blandt medlemmerne. Der var endnu ikke teatre i provinsen, så de danske skuespillere befandt sig i København, og i 1700-tallet var mange adelige, håndværkere og andre borgere af tysk oprindelse. Derfor valgte man at hente tyske teatergrupper til Odense. Stiftamtmand Friedrich von Buchwald, der var en af initiativtagerne, fik kontakt med en gruppe kaldet Friebachs Trup. Den kom fra Glückstadt til Odense i efteråret 1791, og spillede forestillinger på tysk. Ja selv Holbergs 'Jeppe på Bjerget' blev opført på tysk. Det foregik på rådhuset, som havde byens eneste sal, der kunne anvendes til teater.

Med i Friebachs Trup var Johann Joseph Ehlenberger. Han var født i 1753 og tidligere balletmester i Mecklenburg-Strelitz i Tyskland. Han koreogra-

ferede danse til forestillingerne og dansede med sin kone i flere pantomimiske balletter. I foråret 1792 var der for få tilskuere, så gruppen tog om sommeren hjem til Tyskland, men Ehlenberger blev i Odense og planlagde at oprette en danseskole. Dette annoncerede han d. 6. august 1792 og flere gange efterfølgende i 'Fabers Fyenske Avertissements-Tidende'. Han skriver:

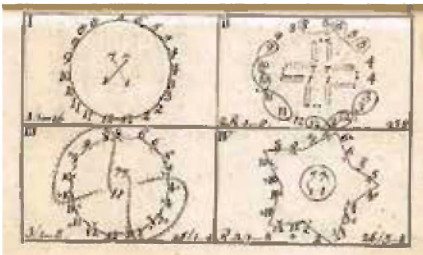
'Da jeg, udtrådt fra teateret, tænker at tilbringe denne vinter her, så er det mit ønske også at være nyttig. Jeg tilbyder mig derfor at give underretning i danseskunsten, og det på følgende måder:

A). Når 12 Cavalerer træde tilsammen og udvælge sig 12 Damer dertil, så betale Cavalernerne for 16 timer 2 Rigsdaler, men Damerne er frie. Herfor bliver lært: 1) Menuette ordinaire, 2) Menuette figureuse, 3) Menuette Quarrée, 4) Menuette à la Reine, 5) Menuette Angloise, 6) Quadrille, 7) Angloise ordinaire, 8) Angloise med Pas francoises, 9) Quadrille med Pas francoises, 10) Allemande figureuse, 11) Cosaque, 12) den tyske dands kaldet Waltzerne, 13) den store Contredands kaldet Oberon af 64 Toure. B). Ligesådan et Selskab af honette Børgerbørn, men som dog ikke må være under 9 år, antager jeg på billige vilkår.

Dog må jeg bede selskaberne at bære omsorg for en sal og for det andet for en Musikus, siden jeg ved undervisningen aldrig selv spiller, fordi skolaren derved altid taber. Jeg lærer også mine skolarer koreografien, eller den kunst at tegne turene af Angloiserne såvelsom Quadrillerne, ligesom min musik, der virkelig er god og udsøgt, er til tjeneste for dem at udkopierte. I forventning af mit ønskes opfyldelse håber jeg snart at

forhverve mig almindeligt bifald. Ehlenberger'.

En interessant annonce om at damerne danser gratis, og at kursisterne må sørge for danse sal og en musiker, til gengæld får danserne kursus i dansenotation. Dansene, som han ville undervise i, var: Menuet i flere varianter, som selvfølgelig stadigvæk var på programmet mere end 100 år efter dens tilblivelse i Frankrig. Angloise (engelskdans) er rækkedanse med opstilling i herre- og damerækker og var populære i 1700- og ind i 1800-tallet. En stor del af vore rækkedanse i dansk folkedans er sådanne danse. Angloise med Pas francoises er lignende danse men med franske trin. Quadrille er kvadrilledanse eller danse med opstilling parvis på række med damen ved siden af herren ligesom i Française. Allemande hvor man parvis drejer sig under armene. Cosaque, som jeg ikke ved noget om. Vals som på dette tidspunkt var ret ny. Oberon som jeg ikke tidligere har set omtalt i Danmark. Denne dans er for 12 par med 50 ture og tillæg af 14 forenkede 'Angloise-ture'. Den er trykt i 'Pandora oder Taschenbuch des Luksus und der Moden für das Jahr 1789' i Leipzig og koreograferet af Breitkopf d. J. (den yngre). Bogen indeholder små notitser om 1789, et afsnit om karneval, noget om 'fruentimmer-arbejde' – det vil sige håndarbejde, og halvdelen af bogen på næsten 300 sider er dansebeskrivelse i tekst og tegninger samt orkesterposter med musikken til 'Oberon-dansen'. Om Ehlenberger fik så mange elever, at han kunne undervise i denne dans, er uvist.

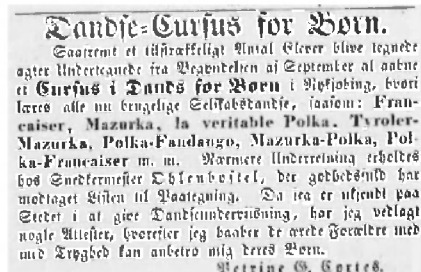

Tegning af 1., 2., 3. og 4. tur af Oberon. 1 1. tur danser 1. og 7. par mølle mens de andre 10 par danser kreds udenom.

Et nybygget teater i Odense var klar til premiere d. 2. november 1795. Man havde valgt tyskeren Franz Heusser til at stå for teateret, og Ehlenberger som balletmester, og man spillede stadigvæk på tysk. Til den 2. sæson tog Heusser til København for at hyre dansksprogede skuespillere. Han kunne dog kun få 'halvstuderede røvere, hårskeerere og simple dagdrivere' samt et par enkelte forhenværende ansatte ved det kongelige teater. Dette faktum og intriger på teateret medførte, at der var en vis opløsning i foråret 1796. Ehlenberger forlod derfor teateret i april og tog til Hamborg for at arbejde. Hans kone og 5 børn blev i Odense, men uheldigvis dør Madam Ehlenberger d. 15. maj, så han rejser tilbage til Odense, hvor han genoptager danseundervisningen. Ud over at arrangere en enkelt ballet til teateret, holdt Ehlenberger danseskole og underviste Odenses unge i selskabsdansens kunst med et program, som lignede det, han begyndte med. Dette fortsatte indtil hans død i august 1814.

Fra omkring 1850 øgedes antal danselærere og deres annoncer. For eksempel

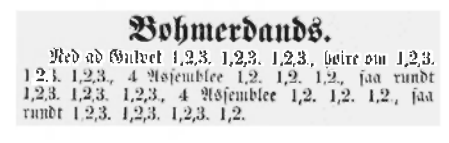
underviste skuespillerinde og danserinde Petrine G. Cortes (født ca. 1825) i Francaiser, Mazurka, la veritable Polka, Tyroler-Mazurka, Polka-Fandango, Mazurka-Polka, Polka-Francaiser m.m. og senere i Polkett, Polchet, Galopin, Rheinländerpolka, Menuet, Varsoviane og Galopade. Det gjorde hun i København, Nykøbing Falster, Odense, Assens, Haderslev, Ribe, Århus, Skanderborg og Flensborg.

Announce i Lolland-Falsters Stiftstidende d. 2.9.1850 for kursus i Nykøbing F. Læg mærke til dansene og at kurset er for Børn!

Ud over annoncering fik enkelte danselærere trykt bøger med beskrivelse af dansene. Der udkom kun få af disse bøger frem til omkring 1860, hvorefter der kom flere. Det større antal udgivelser skyldtes, at man ville tjene penge, men også for at holde på sine elever. Bøgerne kunne anvendes som 'huskeseddel' for elevernes øvelser derhjemme. Dette var ikke bare et dansk fænomen. Der blev i andre lande som Tyskland, Frankrig, England og USA udgivet mange danse bøger i sidste halvdel af 1800-tallet. De fleste danske og udenlandske bøger indeholdt beskrivelse af Française og Les Lanciers. Dette skyldtes selvfølgelig, at disse danse var svære

at huske end små pardanse. Bogudgivelserne fandt sted overalt i Danmark både i store og små byer. Enkelte af udgivelserne skiller sig ud fra de andre. Danselærer H. J. S. Hansen udgav i Assens i 1866 en bog med en kreativ og kortfattet måde at beskrive dansene på. For eksempel er Bøhmerdands beskrevet således:

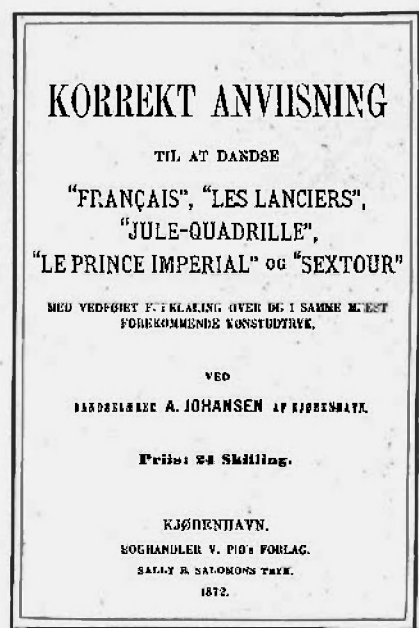

Ned ad Gulvet 1.2.3, 1.2.3.1.2.3, høre om 1.2.3, 1.2.3, 1.2.3, 4 Asseemblee 1.2, 1.2, 1.2, saa rundt 1.2.3, 1.2.3, 1.2.3, 4 Asseemblee 1.2, 1.2, 1.2, saa rundt 1.2.3, 1.2.3, 1.2.3, 1.2.

Dansebeskrivelserne var ikke særlig detaljerede, og mange var med franske udtryk, men i 1872 udgiver danselærer A. Johansen i København en bog, der er anderledes ved at være detaljeret også i forhold til musikkens taktopdeling. I forordet skriver han, at Sextour er med, selvom den har været betragtet som hørende til offentlige saloner, bryllupper og gilder på landet, og fordi de ældre foretrækker enklere danse. Han skriver også at 'nu danses Lanciers og Française også på offentlige steder og på landet'. Dansene er altså vandret mellem befolkningsgrupperne. Julequadrille og Le Prince Imperiale er med i bogen, selvom 'de kun er kendte af få, og aldrig vil blive kendt af mange'. Johansen skriver også om, hvordan de store kvadriller bør danses. Det er en uskik at '1) gå kvadrillerne navnlig kæderne i stedet for at danse dem, 2) und-

lade at give hinanden hånden i kæderne samt 3) bruge såkaldte 7-mile skridt specielt i sidetrinnene, hvilket ofte er til stor gene for dem, der danser ved siden af. En del af dette kunne undgås, hvis især de ærede danselærere agtede lidt mere derpå'.

I begyndelsen findes 'Forklaring over de i dansene mest forekommende kunststudtryk'. Her beskrives udtryk for dansenes figurer m.m., som for eksempel 'Opførende', 'Ballancé' og 'Promenade'. Han slutter med at skrive, at han synes bedst om danske udtryk og ikke franske som for eksempel 'chaine anglaise', der er en halvkæde. 'Kommandoer på fransk er ungtige, når de kan skrives på dansk'.

Som nævnt underviste danselærerne også på landet. Et eksempel på dette findes fra landsbyen Virket på Falster, hvor der i 1855 var omkring 200 indbyggere i byen og omegnen. Foreningen til Folkedansens Fremme kom på sin indsamlingsrejse i 1917 også til Virket, hvor Johannes Egedal fik oplyst, at 'Danselæreren sergent Jensen var der i 2-3 uger i 1857'.

Mit sidste eksempel er 'Letfattelig Vejledning i Lancier og Française samt Tur- og Runddans' udgivet i slutningen af 1800-tallet af danselærer J. P. Jensen i Hillerød. Ud over Lanciers, Française og Klapfinale beskriver han også pardansene Rheinländer-Polka,

Mazurka, Klimpre-Vals, Tyroler-Vals, Tyroler-Hopsa, Finger-Polka og turdansene Sextur, Kongens Have, Halvfemte-Tur, Hanegal, Kontrasejer samt børnedansen Russisk Polka. Hanegal er helt identisk med den, vi kender som folkedans fra Helsingø.

Hanegal.

4 Par til Turen. Alle giver hinanden Haanden i Rundkreds, svinger rundt til venstre. 1ste og 2det Par fører deres Damer til Midten af Kvadrillen medens 3die og 4de Par chancerer over paa modsat Plads. Det samme af 1ste og 2det Par. Hver Herre chancerer rundt og svinger rundt med modsat Dame. Kjæde til egen Dame, rundt med egen Dame. Dobbelt Kjæde, svinger med egen Dame. Det samme gjentages frøndeles.

Min analyse er ikke en fuld gennemgang af danselærernes annoncer og virke i slutningen af 1700-tallet og i 1800-tallet. Jeg har gennemgået mange aviser, og ud fra dette er min konklusion, at en stor del af danselærerne kom fra det kongelige teater, nogle kom fra Slesvig, Holsten og Tyskland, men der var også enkelte gymnastiklærere, militærfolk og selvbestaltede imellem. De selskabsdansen, de underviste i, var fortrinsvis fra Frankrig og Tyskland, men danselærerne koreograferede også selv danse, og rejste rundt i hele landet og underviste både voksne og børn. Når danselæreren var rejst igen, gennemgik dansene nok ofte en mindre lokal forandring og blev 'danske', da ikke alle kunne leve op til danselærernes 'fine franske trin'. Da man i begyndelsen af 1900-tallet samlede 'gamle danse/folkedanse' ind, fandt man derfor mange varianter af samme dans.

Kilder:

- Aviser fra perioden, Statsbiblioteket i Århus.*
- Pandora oder Taschenbuch des Luxus und der Moden für das Jahr 1789', i privat eje hos Ole Skov.*
- Dansebøger på Det Kongelige Bibliotek.*
- Foreningen til Folkedansens Fremmes arkiv.*
- Das National-Theater in Odense, Günther Hansen 1963.*
- I kunsten kan hvet kendes – Odense Teater i 200 år, 1996.*